

10. NÁBOŽENSKÁ VÍRA

Údaje o náboženské víře ze sčítání z let 1950, 1991, 2001 a 2011 dokumentují trvalý pokles religiozity v českých zemích. V detailnějším pohledu nebyl ale vývoj zcela jednoznačný. Např. ne u všech církví a náboženských společností docházelo k trvalému poklesu věřících ve všech sčítáních, úbytek měl u jednotlivých církví různou intenzitu, a u některých církví došlo i k nárůstu.

Metodické rozdíly mezi rokem 1950 a pozdějšími cenzy:

- V roce 1950 byla zjišťována formální příslušnost k církvi daná zejména křtem a v návodu k vyplnění bylo přímo uvedeno, že „církvní příslušnost nelze měnit pouhým zápisem do sčítacího archu“. V letech 1991 - 2011 se zjišťovala spíše vnitřní identifikace s příslušnou církví.
- Při sčítání v roce 2011 se samostatně mohla zaznamenat volba víry bez vazby na církevní instituci (formulováno jako „věřící – nehlásící se k žádné církvi ani náboženské společnosti“).
- Obecným pojmem „věřící“ se v textu rozumí v datech 1950 – 2001 osoby, které deklarovaly svou příslušnost k církvi, v roce 2011 pak agregaci osob věřících hlásících se i věřících nehlásících se k církvi či náboženské společnosti.
- Termín „neuvedeno“ byl zaveden pro roky 2001 a 2011 v souvislosti s faktem, že otázka na víru (spolu s národností) byla dobrovolná. „Neuvedeno“ tak označovalo počet osob, které odpověď neuvedly. V letech 1950 a 1991 jsou zde pod stejným pojmem osoby, u kterých nebyla víra zjištěna.

Obyvatelé podle náboženské víry v letech 1950 až 2011

Náboženská víra	1950		1991		2001		2011	
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
Obyvatelé celkem	8 896 133	100,0	10 302 215	100,0	10 230 060	100,0	10 436 560	100,0
v tom:								
Věřící celkem	8 353 282	93,9	4 523 734	43,9	3 288 088	32,2	2 168 952	20,8
v tom:								
věřící nehlásící se k církvi, náb. spol.							705 368	6,8
věřící hlásící se k církvi, náb. spol.	8 353 282	93,9	4 523 734	43,9	3 288 088	32,2	1 463 584	14,0
z toho:								
Církev římskokatolická	6 792 046	76,4	4 021 385	39,0	2 740 780	26,8	1 082 463	10,4
Českobratrská církev evangelická	401 729	4,5	203 996	2,0	117 212	1,2	51 858	0,5
Církev československá husitská	946 813	10,6	178 036	1,7	99 103	1,0	39 229	0,4
Bez náboženské víry	519 962	5,8	4 112 864	39,9	6 039 991	59,0	3 604 095	34,5
Neuvedeno	22 889	0,3	1 665 617	16,2	901 981	8,8	4 662 455	44,7

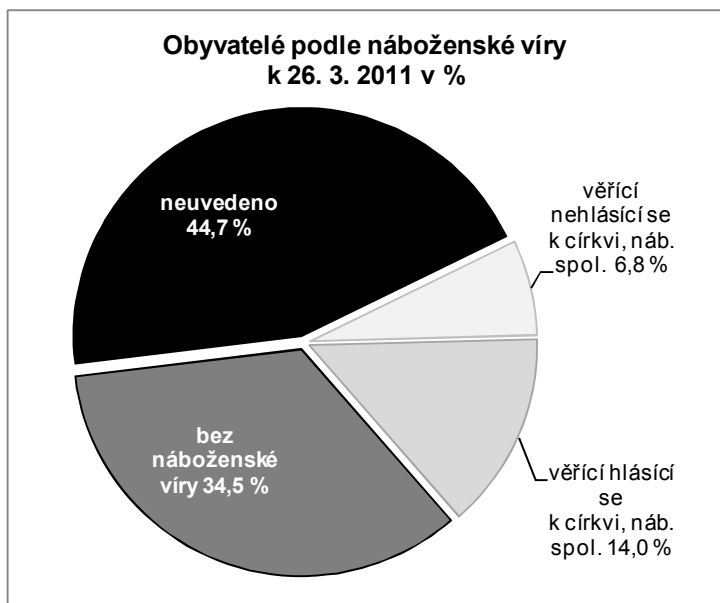
V roce 2011 se k víře přihlásilo necelých 2,2 mil. osob, tj. jedna pětina obyvatel ČR. Tito věřící se dělili na dvě skupiny:

- První skupinu tvořily osoby, které uvedly, že jsou „věřící hlásící se k církvi, náboženské společnosti“. Bylo jich celkem 1 464 tisíc a jejich podíl na celkovém počtu obyvatel činil 14,0 %.³⁴
- Druhou skupinou byli „věřící nehlásící se k církvi, náboženské společnosti“, do které se zařadilo 705 tisíc osob (7 % obyvatel). Tento, poměrně výrazný počet tak mj. potvrdil i sociology uváděný trend odklonu od tradičních církví a hledání jiných alternativních směrů víry.³⁵

³⁴ V tomto počtu jsou zahrnutí obyvatelé, kteří uvedli, že jsou věřící, avšak nemusí se vždy jednat pouze o víru v Boha.

³⁵ Zde jsou zahrnuty případy, kdy osoba na sčítacím formuláři zaznamenala volbu „nehlásící se k církvi, náboženské společnosti“ bez uvedení jakéhokoliv dalšího slovního zápisu. Pokud však byl slovní zápis, upřesňující o jakou víru se jedná uveden, pak byl takovýto zápis kódován podle stanovených číselníků a volba „nehlásící se“ se změnila na „hlásící se k církvi, náboženské společnosti“.

Sčítání 2011 v otázce víry zaznamenalo značnou odlišnost oproti předcházejícím cenzům. Přestože ve sčítáních v letech 2001 i 2011 byla otázka shodně dobrovolná, významně se lišil počet osob, které otázku na víru nezodpověděly.

Počet neuvedených odpovědí dosáhl v roce 2011 téměř pěti milionů - z celkového počtu obyvatel to bylo 44,7 % oproti necelým 9 % v roce 2001.

Počet neuvedených odpovědí na náboženskou víru byl více než dvojnásobně vyšší než úhrn věřících.

Do jaké míry jsou v těchto počtech zahrnuti i případní věřící, kteří otázku neodpověděli záměrně, lze pouze spekulovat. Je však faktem, že se mohli ke své víře zcela svobodně přihlásit a byli k tomu řadou církví před sčítáním i vyzváni.

Ani podrobnější data podle jednotlivých třídicích hledisek osoby bez uvedené odpovědi nespécifikují.

U naprosté většiny jednotlivých charakteristik, jako je např. pohlaví, věk, velikost obce pobytu, územní dislokace apod., byla shoda nebo významná podobnost s republikovým průměrem.

Jediným rozlišujícím znakem je vzdělání, které je v přímé úměře k ochotě odpovědět. Tedy čím vyšší vzdělání, tím vzrůstal počet uvedených odpovědí o náboženské víře.

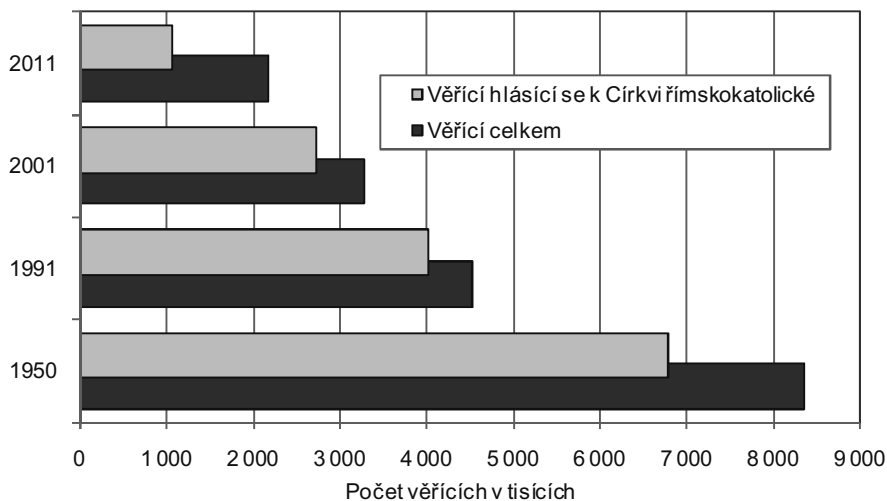
V souvislosti s vysokým procentem neuvedených odpovědí je při analytickém hodnocení dat sčítání nutné s tímto faktem pracovat. Vzhledem ke sledování návazností na předcházející sčítání byla upřednostněna varianta výpočtů ve vztahu k celkové populaci. Údaje týkající se pouze osob, které otázku po náboženské víře zodpověděly, jsou využívány pouze doplňkově.

Srovnání základních výsledků o náboženské víře za rok 2001 a 2011

Ukazatel	Obyvatelé celkem				Obyvatelé, kteří odpověděli			
	2001		2011		2001		2011	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Obyvatelé celkem	10 230 060	100,0	10 436 560	100,0	x	x	x	x
v tom:								
- Odpověděli na otázku o náboženské víře	9 328 079	91,2	5 774 105	55,3	9 328 079	100,0	5 774 105	100,0
Věřící celkem	3 288 088	32,1	2 168 952	20,8	3 288 088	35,2	2 168 952	37,6
Věřící hlásící se k církvi, náboženské společnosti	3 288 088	32,1	1 463 584	14,0	3 288 088	35,2	1 463 584	25,3
v tom:								
Církev československá husitská	99 103	1,0	39 229	0,4	99 103	1,1	39 229	0,7
Církev římskokatolická	2 740 780	26,8	1 082 463	10,4	2 740 780	29,4	1 082 463	18,7
Českobratrská církev evangelická	117 212	1,1	51 858	0,5	117 212	1,3	51 858	0,9
Ostatní církve a náb. společnosti	330 993	3,2	290 034	2,8	330 993	3,5	290 034	5,0
Věřící nehlásící se k církvi, náboženské společnosti	.	.	705 368	6,8	.	.	705 368	12,2
Osoby bez náboženské víry (bez vyznání)	6 039 991	59,1	3 604 095	34,5	6 039 991	64,8	3 604 095	62,4
- Neuvedeno (nezjištěno)	901 981	8,8	4 662 455	44,7	x	x	x	x

Z úhrnu věřících hlásících se k církvi nebo náboženské společnosti připadalo nejvíce osob na **Církev římskokatolickou**. Jednalo se o více než milion osob (1 082 tisíc), které tvořily z uvedené kategorie věřících téměř tři čtvrtiny. Při porovnání se všemi věřícími byl tento podíl samozřejmě nižší, dosahoval jen jedné poloviny. I přes snížení absolutních počtů si katolická církev udržuje stále své výsadní postavení mezi všemi věřícími.

Počty věřících v období 1950 - 2011

Podíl Českobratrské církve evangelické a Církve československé husitské se na celkovém počtu obyvatel pohybuje kolem pouhého půl procenta.

Počet osob hlásících se k Českobratrské církvi evangelické se snížil na 52 tisíc, což představuje 3,5 % z počtu věřících hlásících se k církvi nebo náboženské společnosti a 2,4 % ze všech věřících. V jejich územním rozmístění je ještě stále patrné historické podmínění, váže mj. na oblasti, kde vznikaly tzv. toleranční sbory již v 19. století. Jedná se hlavně o místa na Moravě, např. Valašsko (okres Vsetín), území kolem Žďáru nad Sázavou na Vysočině a v Čechách o oblast Polabí (okolí Nymburka).

Počet osob hlásících se k Církvi československé husitské ve výši 39 tisíc v roce 2011 představoval snížení na dvě pětiny stavu z roku 2001. Jejich úhrn se podílel 2,7 % na věřících hlásících se k církvi a jen 1,8 % na všech věřících. Jednalo se především o osoby vyššího věku - dvě třetiny z nich byly starší šedesáti let. Z územního pohledu žily především v městském osídlení a relativně největší část byla soustředěna v Královéhradeckém a Libereckém kraji. Absolutně nejvíce, kolem jedné šestiny, bylo těchto osob v Praze.

U ostatních církví a náboženských společností, mimo třech uvedených, byl pokles výrazně nižší. Proti roku 2001 se celkově snížil jen o 12 % na výsledných 290 tisíc osob, přičemž u několika církví se naopak počet osob zvýšil.

Čtvrtou nejpočetnější církví byla Pravoslavná církev v českých zemích. Spolu s Ruskou pravoslavnou církví podvorje patriarchy moskevského, se k této víře přihlásilo více než 26 tisíc osob, které měly místo svého obvyklého pobytu zejména v Praze, Brně a Plzni. Menší část z nich připadla na cizince, zejména ukrajinské národnosti.

Počtem svých příznivců následovala Náboženská společnost Svědkové Jehovovi. Ke společnosti se přihlásilo výrazně méně osob, přes 13 tisíc, což je zhruba desetitisícový úbytek proti údajům sčítání roku 2001. Největší počet těchto osob byl v Praze a na Ostravsku.

Naopak vyšší počet svých stoupenců oproti roku 2001 zaznamenala Církev bratrská. Ze sečtených téměř 11 tisíc osob se jich hlásilo k církvi nejvíce v Praze a na severní Moravě. Výrazně méně oproti roku 2001 se v tomto sčítání přihlásilo osob k evangelickým církvím augsburského vyznání.

10.1. Struktura věřících podle pohlaví a věku

Mezi důležité demografické charakteristiky osob hlásících se k náboženské víře patří složení podle pohlaví. Dlouhodobě přitom převažují věřící ženy nad muži. Tento poměr se při posledních sčítáních pohyboval zhruba kolem 55 procent žen a 45 procent mužů. V roce 2011 se přihlásilo k náboženské víře celkem 1 209 tisíc žen a 906 tisíc mužů, což představovalo poměr 55,7 % ku 44,3 %.

Věřící podle věku k 26. 3. 2011

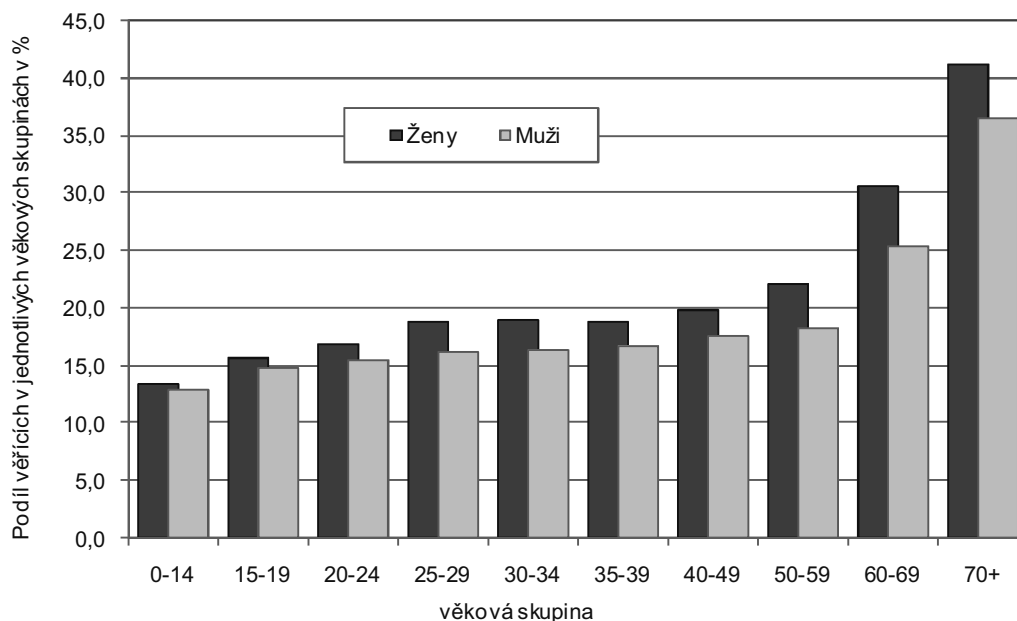
Věková skupina	Věřící celkem			v tom					
				hlásící se k církvi, náboženské společnosti			nehlásící se k církvi, náboženské společnosti		
	abs.	podíl v % z		abs.	podíl v % z		abs.	podíl v % z	
		úhrnu	věk. sk.		úhrnu	věk. sk.		úhrnu	věk. sk.
Věřící celkem	2 168 952	100,0	20,8	1 463 584	100,0	14,0	705 368	100,0	6,8
z toho:									
0-14 let	195 495	9,0	13,1	147 395	10,1	9,9	48 100	6,8	3,2
15-19	87 168	4,0	15,1	57 509	3,9	10,0	29 659	4,2	5,2
20-24	109 000	5,0	16,2	64 605	4,4	9,6	44 395	6,3	6,6
25-29	125 219	5,8	17,4	71 743	4,9	10,0	53 476	7,6	7,4
30-34	152 604	7,1	17,6	88 453	6,0	10,2	64 151	9,1	7,4
35-39	157 024	7,2	17,7	92 194	6,3	10,4	64 830	9,2	7,3
40-49	259 869	12,0	18,7	155 278	10,6	11,2	104 591	14,8	7,5
50-59	285 373	13,2	20,2	179 920	12,3	12,7	105 453	15,0	7,5
60-69	367 290	16,9	28,1	260 417	17,8	19,9	106 873	15,2	8,2
70 a více let	427 020	19,7	39,4	344 321	23,5	31,8	82 699	11,7	7,6

V podílu věřících podle jednotlivých věkových skupin byly zaznamenány rozdíly mezi muži a ženami. Se vzrůstajícím věkem se nejen zvyšuje míra religiozity jak mužů, tak žen, ale zároveň se většinou zvyšují i rozdíly mezi věřícími muži a ženami.

Rozdíly v absolutních počtech jsou přirozeně ovlivněny delší dobou dožití v případě žen. Převaha věřících žen, vyjádřená podílem na celkovém počtu osob ve věkové kategorii začíná mimo nejmladší kategorie dětí u nejnižších věkových skupin a pokračuje až do nejvyššího věku.

Podíl věřících v jednotlivých věkových kategoriích na počtu obyvatel byl zhruba do padesáti let věku stále na stejné úrovni nepřekračující pětinu všech obyvatel. K mírnému zvýšení došlo až u věkové skupiny 50-59 let. U 70letých a starších už tento podíl dosahoval téměř dvou pětin. Věřící ženy tohoto věku dosáhly podílu 41,2 % a muži 36,4 %. Věkové složení věřících však zůstalo, ve srovnání s výsledky roku 2001, zhruba stejné.

Věřící podle pohlaví a věku k 26. 3. 2011 v %

10.2. Struktura věřících podle vzdělání

Složení osob hlásících se k náboženské víře podle vzdělání doznalo oproti předcházejícímu období poměrně výrazných změn, na kterých se podílel především celkový růst vzdělanosti ve společnosti. Nepopiratelný vliv měl rovněž i podstatný úbytek osob hlásících se k náboženské víře.

Věřící ve věku 15 a více let podle nejvyššího ukončeného vzdělání a věku k 26. 3. 2011

Věk	Věřící celkem	v tom nejvyšší ukončené vzdělání							
		základní vč. neukončeného, bez vzdělání a nezjištěno		střední vč. vyučení (bez maturity)		úplné střední vč. nástavbového a vyššího.		vysokoškolské	
		abs..	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Věřící ve věku 15 a více let	1 973 457	398 436	20,2	608 320	30,8	650 897	33,0	315 804	16,0
v tom:									
15 - 19 let	87 168	76 303	87,5	4 119	4,7	6 746	7,7	x	x
20 - 24	109 000	9 345	8,6	16 079	14,8	70 090	64,3	13 486	12,4
25 - 29	125 219	7 617	6,1	21 715	17,3	50 630	40,4	45 257	36,1
30 - 34	152 604	8 595	5,6	34 020	22,3	64 112	42,0	45 877	30,1
35 - 39	157 024	8 277	4,9	50 173	32,0	61 844	39,4	36 730	23,4
40 - 49	259 869	17 101	6,6	89 263	34,3	99 287	38,2	54 218	20,9
50 - 59	285 373	40 535	14,2	113 855	39,9	86 303	30,2	44 680	15,7
60 - 69	367 290	70 471	19,2	137 885	37,5	116 539	31,7	42 395	11,5
70 a více let	427 020	158 461	37,1	140 645	32,9	94 949	22,2	32 965	7,7

Pokles celkového počtu věřících, ke kterému došlo především ve vyšších věkových kategoriích (od 50 let výše), se projevil hlavně snížením podílu osob jen se základním vzděláním. To měla při sčítání v roce 2011 již jen jedna pětina věřících oproti třem desetinám v roce 2001. Toto vzdělání měly zejména věřící osoby starší šedesáti let, na které připadaly téměř tři pětiny (57,5 %) všech věřících se základním vzděláním. I přes tento úbytek byl podíl věřících se základním nebo neukončeným vzděláním ještě o dvě procenta vyšší než u celé populace. Také podíl věřících se středním vzděláním se výrazně snížil.

Zcela opačně je tomu v případě úplného středoškolského vzdělání a vzdělání vysokoškolského. Podíly těchto osob hlásících se k víře se výrazně zvýšily oproti roku 2001 a jsou rovněž vyšší než v celé populaci. Nejmarkantnější je to u věřících s vysokoškolským vzděláním, jejichž podíl činil 16 % oproti pouhým 7,4 % v roce 2001 (v celé populaci v roce 2011 to bylo 12,5 %). Více než třetina věřících ve věku 25-29 let měla vysokoškolské vzdělání, u žen byl tento podíl ještě vyšší – více než dvě pětiny.

10.3. Územní diference v religiozitě obyvatel

Vzrůst religiozity směrem ze západu na východ, který je základním znakem územního rozdělení věřících obyvatel v naší republice, je patrný již z dob první republiky a potvrzují ho i výsledky sčítání 2011.

Pořadí krajů i okresů podle religiozity se od roku 1991 prakticky nezměnilo, pouze postupně klesala míra religiozity a to jak ta nejvyšší tak také nejnižší. I v roce 2011 nadále kraje Ústecký, Karlovarský a Liberecký zůstávají územím s nejnižší religiozitou – podíly věřících z celkového počtu obyvatel kraje jen mírně překračují desetiprocentní hranici.

Naopak územím s nejvyšší mírou religiozity zůstávají moravské kraje – Zlínský, Jihomoravský a kraj Vysočina, kde se podíly věřících pohybovaly mezi 37 % až 29 % všech obyvatel.

V případě krajů s nejnižší religiozitou se počet osob obou kategorií věřících téměř rovná, tedy věřící osoby nehlásící se k církvi a náboženské společnosti se blíží svým počtem věřícím hlásícím se ke konkrétním církvím. U Ústeckého kraje se jedná v případě první skupiny o 5,3 % všech obyvatel a u druhé kategorie o 4,8 %.

Se zvyšující se religiozitou pak tato diference v jednotlivých krajích vzrůstá a nejvyšší je u Zlínského (29,3 % ku 7,8 %) a kraje Vysočina, které zůstávají věrní tradičním církvím a tuto příslušnost i respondenti deklarovali.

Obyvatelé hlásící se k náboženské víře a k Církvi římskokatolické v jednotlivých krajích k 26. 3. 2011

Kraj	Věřící, hlásící se k církvi, náboženské společnosti			z toho věřící, hlásící se k Církvi římskokatolické			Věřící, nehlásící se k církvi, náboženské společnosti		
	abs.	%		abs.	%		abs.	%	
		kraj	ČR		kraj	ČR		kraj	ČR
ČR celkem	1 463 584	14,0	100,0	1 082 463	10,4	100,0	705 368	6,8	100,0
Hl. město Praha	139 005	11,0	9,5	80 158	6,3	7,4	100 433	7,9	14,2
Středočeský	111 630	8,7	7,6	72 258	5,6	6,7	73 044	5,7	10,4
Jihočeský	85 409	13,6	5,8	68 218	10,9	6,3	45 438	7,2	6,4
Plzeňský	53 036	9,3	3,6	38 329	6,7	3,5	33 125	5,8	4,7
Karlovarský	21 107	7,1	1,5	11 666	3,9	1,1	16 825	5,7	2,4
Ústecký	42 763	5,3	2,9	23 380	2,9	2,2	38 704	4,8	5,5
Liberecký	31 160	7,2	2,1	17 123	4,0	1,6	24 561	5,7	3,5
Královéhradecký	56 915	10,4	3,9	37 531	6,8	3,5	33 412	6,1	4,7
Pardubický	70 150	13,7	4,8	50 524	9,9	4,7	30 840	6,0	4,4
Vysočina	115 433	22,8	7,9	97 552	19,3	9,0	32 712	6,5	4,6
Jihomoravský	240 664	20,7	16,5	198 894	17,1	18,4	93 331	8,0	13,2
Olomoucký	104 055	16,6	7,1	84 666	13,5	7,8	46 528	7,4	6,6
Zlínský	169 662	29,3	11,6	142 926	24,6	13,2	45 163	7,8	6,4
Moravskoslezský	222 595	18,5	15,2	159 238	13,2	14,7	91 252	7,6	12,9

Ve skupině osob, které na otázku o náboženské víře odpověděly, je podíl věřících samozřejmě vyšší a blíží se v rámci celé republiky ke dvěma pětina (37,6 %). Obdobně je tomu i ve všech krajích, kde nejnižší podíl věřících je v Ústeckém kraji - 18,5 % a nejvyšší v kraji Zlínském - 62,2 %.

Nejnižší a nejvyšší podíly věřících ve vybraných okresech k 26. 3. 2011

Okres	Počet věřících	podíl věřících v % z	
		obyvatel celkem	uvedených odpovědí
Most	9 632	8,6	16,0
Rakovník	5 409	9,8	17,3
Česká Lípa	9 950	9,9	18,5
Chomutov	12 193	10,0	18,1
Děčín	12 990	10,1	18,6
Uherské Hradiště	64 887	45,9	71,7
Hodonín	59 004	38,5	64,6
Žďár nad Sázavou	44 776	38,2	65,7
Vsetín	24 261	35,5	34,9
Zlín	30 420	35,2	47,8

V územním pohledu se okresy s nejnižší religiozitou nacházejí zcela jednoznačně v západní části republiky, konkrétně v Ústeckém kraji. K nim se pak řadí několik okresů z Plzeňského kraje a již tradiční „bezvěrecké“ okresy Kladno a Rakovník.

V Libereckém kraji je to zejména okres Česká Lípa. Dále to jsou i okresy Karlovarska a směrem na východ se připojují další okresy Středočeského kraje.

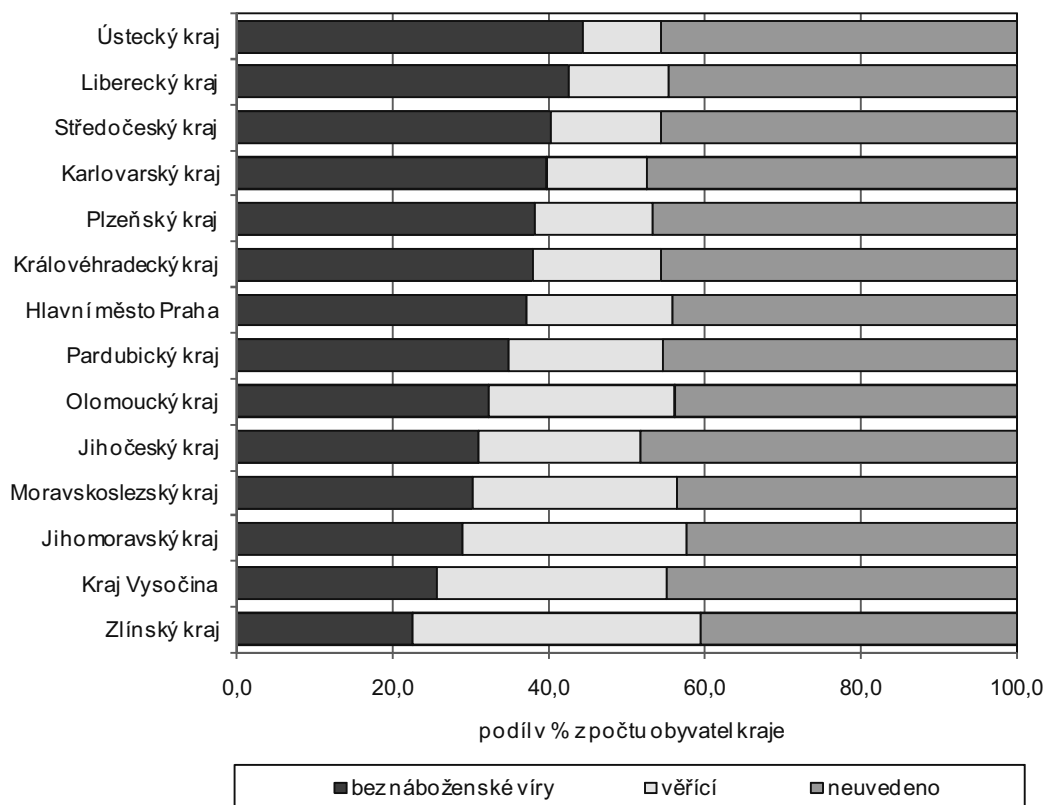
Jedná se ve všech případech o průmyslové okresy, kde docházelo v minulosti k intenzivní investiční výstavbě a také k výraznější migraci obyvatel.

Nejnižší religiozita, se stále klesajícím trendem, je v oblasti Mostecka, kde nedosahuje ani jedné desetiny všech obyvatel.

Naopak tradičním územním celkem s nejvyšší religiozitou je prakticky celá východní Morava, ke které se připojují některé části Vysočiny.

Dlouhodobě nejvyšší religiozita, ale rovněž se stále se snižujícím podílem, je v okrese Uherské Hradiště, kde se jako u jediného v republice blíží ještě téměř k polovině všech obyvatel. K němu se pak řadí i sousední Hodonín a směrem na sever okresy Zlín a Vsetín. Z Vysočiny to pak je zejména okres Žďár nad Sázavou. U všech jmenovaných okresů přítom podíl věřících mírně překračuje jednu třetinu všech obyvatel.

Obyvatelé podle náboženské víry a podle krajů k 26. 3. 2011 v %

V územní diferenciaci se objevil i jeden nový poznatek související se zjišťováním samostatné kategorie „Věřící, nehlásící se k církvi, náboženské společnosti“. Výše prezentovaná územní diferenciaci na ose západ - východ je vázaná jednoznačně na věřící s vazbami na církevní instituce, konkrétněji na Církev římskokatolickou. Neplatí to však pro kategorii věřících, nehlásících se k církvi.

Proti předcházejícím sčítáním se snížila přímá úměra, která existuje mezi výší religiozity a velikostní kategorií obcí, kde má sčítaná osoba pobyt. I když je religiozita nadále vyšší v menších, a především v nejmenších obcích, relativní úbytek věřících se vzrůstající velikostí kategorií obce už nebyl tak výrazný, jako tomu bylo v minulosti.

Nejvyšší religiozita byla v nejmenších sídlech do 199 obyvatel, kde se pohybovala kolem čtvrtiny a v některých případech dosahovala téměř poloviny všech obyvatel. Pak se s mírným kolísáním postupně snižovala, přičemž od skupiny měst s více než deseti tisíci obyvateli již klesla pod jednu pětinu. Důvody tohoto stavu jsou stále stejné, připomenout lze zejména větší počty obyvatel ve vyšších věkových kategoriích v menších sídlech.